

Олександр Іщук

**ЕПІЗОД ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ
У ВСЕУКРАЇНСЬКОМУ МУЗЕЙНОМУ МІСТЕЧКУ, 1937 Р.:
АРЕШТ ТА ЗАСУДЖЕННЯ КИРИЛА ЮХИМОВИЧА КОРШАКА**

Дослідження масових політичних репресій більшовицької партії проти українського народу в 1918–1991 рр. є одним з важливих завдань української історичної науки. Донедавна більшість архівних матеріалів, що свідчили про ці події, зберігалися у закритих «спецхранах» КПСС–КПУ і ЧК–КГБ, тому історикам було важко дослідити причини та наслідки репресій.

Нині спеціальні праці, у яких би детально були проаналізовані біографія, обставини арешту та засудження К. Коршака, ще не створені. Майже 20 років минуло з часу публікації про нього О. Михайленка та О. Лошицького [13, 285–293]. Останніми роками науковці оприлюднили документи з колишніх «спецхранів» [2; 3 й ін.]. Протягом 1991–2015 рр. проведені спеціалізовані всеукраїнські та міжнародні наукові конференції, у яких брали участь як українські, так і закордонні вчені [11; 12; 22 та ін.]. Стало більше відомо про біографії керівників Комуністичної партії СРСР і УРСР, які до 1991 р. публікували з «купюрами», про політичні репресії партійного керівництва в роки сталінізму [1, 3–74; 8; 14; 16; 20, 149–154]. Досліджуються раніше невідомі біографії чекістів, які здійснювали політичні репресії [9; 10; 15 та ін.]. З праць про долю репресованих київських науковців і викладачів слід назвати дослідження І. Біласа [2], С. Білоконя [3], В. Заруби [6, 105–116], Д. Табачника [21], Ю. Шаповала [23; 24], О. Рубльова [19], Л. Шевченко [25, 511–527], О. Юркової [26, 263–280], В. Скопенка, В. Короткого, І. Тищенко [17], К. Довганя [5], Н. Литвин [7] та багатьох ін. Про те, що зазначена тематика цікавить науковців, свідчить опублікування кількох тисяч наукових праць про політичні репресії комуністичного режиму проти української інтелігенції, селян та інших суспільних прошарків у сталінський період історії ХХ ст. [18], у яких дослідники з'ясували причини, мотиви й ідеологічне підґрунтя терору, розв'язаного радянською владою проти українців у 1930–53 рр., проаналізували специфіку і особливості поширення терору, встановили зв'язок між репресіями в УРСР і СРСР.

Оскільки для сучасної вітчизняної історичної науки актуальним є вивчення долі репресованих українських вчених, ця стаття присвячена з'ясуванню деталей біографії, діяльності, обставин арешту і засудження Коршака Кирила Юхимовича за допомогою як опублікованих, так і маловідомих документів НКВС та КПУ.

К. Коршак народився 12 травня 1897 р. в с. Дердин-хутір Київської губернії: в 1930-х рр. це був р-н ім. Петровського Київської обл. За національністю – українець. Походив з селян-бідняків. Отримав вищу освіту в Київському університеті, став археологом. У 1937 р. був науковим співробітником Інституту історії матеріальної культури (ІМК) АН УРСР, жив у Києво-Печерській лаврі (тоді – Всеукраїнському музейному містечку), корп. 7, кв. 7. Був одружений, у липні 1936 р. розлучився, після чого його колишня дружина у листопаді 1936 р. вийшла заміж. З молодих років К. Коршак брав участь у археологічних розкопках, під псевдонімом «О. Лан» писав вірші та видав три поетичних збірника [13, 285–293].

Здавалося б, в біографії К. Коршака не було нічого, що б зацікавило більшовицькі каральні органи. Але співробітники НКВД пильно стежили за всіма, на їх думку, «антирадянськи налаштованими». Під час Великого терору 1937–1938 рр. під підозру потрапило чимало українських вчених. 5 листопада 1937 р. оперуповноважений 4-го відділу УДБ НКВС УРСР Хромой, розглянувши матеріали про діяльність наукового співробітника ІМК К. Коршака, вирішив, що він є «активним учасником української контрреволюційної націоналістичної організації, яка стояла на терористичних позиціях», що передбачало покарання за ст. 54-8 та 54-11 КК УРСР. Зваживши на те, що перебування К. Коршака на волі могло негативно вплинути на слідство та керуючись ст. 143, 145 та 156 КПК УРСР, Хромой постановив вибрати мірою запобігання для К. Коршака утримання під вартою у спеціальному корпусі Київської тюрми. Постанову затвер-

дили начальник 3-го відділення 4-го відділу УДБ НКВС УРСР Лифар та помічник начальника 4-го відділу УДБ НКВС УРСР Перцов, а її копія була направлена військовому прокурору [4, 1].

Того ж дня військовий прокурор КВО дивізійний військовий юрист Калошин розглянув матеріали про К. Коршака, та, керуючись ст. 146 та 156 КПК УРСР і постановою ЦВК СРСР від 8 травня 1933 р., постановив утримувати К. Коршака під вартою у спецкорпусі при Київській тюрмі. Копія постанови була направлена адміністрації тюрми та начальнику 4-го відділу УДБ НКВС УРСР [4, 2].

6 листопада 1937 р. керівництво НКВС УРСР підписало ордер № 984 на арешт К. Коршака [4, 3] і співробітники Голинський та Сорокін провели обшук у помешканні К. Коршака, під час якого вилучили паспорт № 675957, профспілковий квиток № 144432, військовий квиток, 8 фотокартки, листи та книги [4, 4].

10 грудня 1937 р. оперуповноважений 4-го відділу УДБ НКВС УРСР Перкін, розглянувши слідчі матеріали про К. Коршака, підтвердив його участь у «антирадянській націоналістичній терористичній організації» та постановив притягнути К. Коршака до відповідальності за ст. 54-8, 54-11 КК УРСР. Того ж дня обвинуваченого ознайомили з постановою, копія якої була направлена прокурору [4, 6]. К. Коршак підписав протокол допиту, у якому зізнавався у різних фантастичних провинах. Звісно, ці свідчення записували під диктовку або за вказівками співробітників НКВС – майстрів подібних фальсифікацій. Ось які нісенітниці К. Коршак був змушений написати у власноручній заяві на ім'я керівництва НКВС УРСР від 21 листопада 1937 р.: «Будучи викликаний до слідчого на допит, я вирішив чистосердечно та щиро розповісти про свою контрреволюційну діяльність. Я визнаю себе винним в тому, що з 1934 р. входив у націоналістичну організацію, куди мене втягнув Козубовський. Я за завданнями Козубовського проводив шкідницьку роботу в науковій галузі, протаскував націоналістичні концепції в своїх друкованих працях, псував пам'ятники культури, які довірялись мені для дослідження. До організації входили Молчановський, Сугак, Петров, Магура, Макарович, Дзбоновський, Підоплічко, Заглода, Шевченко Л., Тесля, Грінченко. З вказаними особами я був зв'язаний особисто у шкідницькій контрреволюційній діяльності. Сугак в присутності мене і Петрова висловлював терористичні наміри проти яких я не заперечував, бо не протирічило моїм намірам. Учасники організації, будучи в експедиціях, вели контрреволюційну агітацію серед населення з метою викликати невдоволення заходами радянської влади. Я втягнув до організації Лавриненка Макара з села Халеп'я. Про всю свою контрреволюційну діяльність, як і інших, я дам додатково на слідстві. Я щиро розкаююсь в своїх злочинах перед країною та заявляю, що у випадку якщо мені буде збережене життя, я працею доведу свою відданість радянській владі» [4, 24–27].

У чому влада звинувачувала науковця, зрозуміло з його свідчень та протоколів допитів, тому переказувати їх немає сенсу. Безсумнівно, що ці документи були написані за сценарієм чекістів, які підказували К. Коршаку, в чому йому слід визнавати себе винним. Такою була тоді практика роботи НКВС УРСР. К. Коршак не раз був вимушений говорити і писати, що навесні 1934 р. був залучений Козубовським до «контрреволюційної націоналістичної організації». Також чекісти приписали йому «націоналістичні настрої» ще з часу навчання в Київському інституті народної освіти в 1925–1929 рр. У свідченнях позаписувано зізнання щодо «шкідництва» і «антирадянських намірів», які буцімто мали місце в роботі вченого.

19 грудня 1937 р. народний комісар внутрішніх справ УРСР комісар держбезпеки 2-го рангу Леплевський¹ та помічник прокурора СРСР М. Рагінський затвердили обвинувальний висновок у справі № 817 на К. Коршака. У ньому мовилось, що УДБ НКВС УРСР викрило та ліквідувало «антирадянську націоналістичну терористичну організацію», якою керували колишні члени партії боротьбистів і яка прагнула «насильницького повалення радянської влади на Україні та встановлення фашистського устрою». На думку авторів висновку – оперуповноваженого 4-го відділу УДБ НКВС УРСР молодшого лейтенанта держбезпеки Перкіна та начальника 4-го відділу УДБ НКВС УРСР майора держбезпеки Хатаневера, одним з активних

1 Документ підписав його заступник Степанов.

учасників цієї організації був К. Коршак. Під час слідства чекісти видумали, що К. Коршак з 1925 р. «поділяв націоналістичні погляди і був організаційно зв'язаний з націоналістами – Козловською, Макаренком, Рудинським» та що «з 1934 р. він був учасником антирадянської націоналістичної терористичної організації, в яку його завербував Козубовський». Останній буцімто проінформував К. Коршака, що «ця організація ставить за мету повалити радянську владу, відірвати Україну від СРСР і створити самостійну буржуазно-демократичну державу». Чекісти ставили у провину К. Коршаку, що він «розділяв терористичні погляди членів організації, висловлював терористичні наміри, говорив про необхідність терору над керівниками комуністичної партії та радянського уряду, що могло б прискорити падіння радянської влади». Його звинуватили і в тому, що він «завербував в цю організацію Лавриненка, був організаційно зв'язаний з учасниками організації Сугаком, Магурою, Молчановським, проводив підривну роботу»². Також чекісти вибили свідчення у заарештованих Сугака та Теслі, і у самого К. Коршака. На підставі цих брехливих свідчень К. Коршака обвинуватили в тому, що він «був активним учасником антирадянської української націоналістичної терористичної організації, яка ставила перед собою завдання повалення радянської влади та відрив України від СРСР». Чекісти також вважали, що він «розділяв терористичні погляди і установки організації і виконував терористичні наміри, особисто втягнув в організацію Лавриненка і проводив підривну роботу». Зважаючи на це, чекісти пропонували судити К. Коршака судом Військової колегії Верховного суду СРСР в порядку постанови ЦВК СРСР від 01.12.1934 р. [4, 93–95].

20 грудня 1937 р. відбулося підготовче засідання виїзної сесії Військової колегії в м. Києві. Власне засіданням це назвати важко – просто склали протокол, щоб засвідчити свою участь у розгляді справи, а доля заарештованого нікого не цікавила, він вже був приречений. Голова судилища – диввоєнюрисст А. Орлов, члени судилища – бригаєнюрисст І. Зарянов та військовий юрист 1-го рангу Ф. Клімін і секретар – військовий юрист 1-го рангу А. Батнер за участі помічника прокурора СРСР Рагінського вислухали матеріали справи на К. Коршака і вирішили: погодитися з обвинувальним висновком і прийняти справу до провадження Військової колегії Верховного суду СРСР; судити обвинувачуваного за ст. 54-8, 54-11 КК УРСР. Справу слухати у закритому судовому засіданні без участі обвинувачення та захисту і без виклику свідків, відповідно до постанови ЦВК СРСР від 01.12.1934 р.; мірою запобігання для К. Коршака залишити утримання під вартою. Того ж дня К. Коршаку було вручено копію обвинувального висновку [4, 96–97]. Наступного дня, 21.12.1937 р. відбулося закрите судове засідання виїзної сесії Військової колегії за участі тих само А. Орлова, І. Зарянова, Ф. Кліміна і А. Батнера. Як свідчать спогади людей, які пройшли через цю м'ясорубку, суд був недовгим, і взагалі судом це назвати не можна, бо це була розправа. Зазвичай подібні справи розглядали за кілька хвилин. Судячи з протоколу, секретар доповів, що підсудний доставлений у суд, а свідків не викликали. Головуючий перевіряв особистість підсудного і запитав, чи отримав він копію обвинувального висновку, на що отримав ствердну відповідь. Підсудному було роз'яснено його права на суді і оголошений склад суду. Підсудний жодних клопотань не заявив і відводу складу суду не просив (та й не міг цього зробити). Тоді за пропозицією головуючого секретар оголосив обвинувальний висновок. Головуючий роз'яснив підсудному суть пред'явлених обвинувачень, і запитав, чи визнає він себе винним. К. Коршак визнав себе винним і повідомив, що більше нічого додати він не може. На цьому судилище завершилося. В останньому слові, якщо вірити протоколу, К. Коршак просив дати йому можливість спокутувати свою провину перед народом. Судилище вийшло на коротку нараду (хоча ніяких серйозних нарад на таких судах не було, всі рішення готували наперед), потім повернулося і оголосило вирок, який був остаточний і оскарженню не підлягав. Відповідно до сумнозвісної постанови ЦВК СРСР від 01.12.1934 р.: К. Коршак був засуджений до розстрілу з конфіскацією особистого майна [4, 98–99].

Як свідчить довідка начальника 12-го відділення 1-го спецвідділу НКВС СРСР лейтенанта держбезпеки Шевелева (документи підписав Філатов), вирок було виконано 22 грудня 1937 р. в м. Києві [4, 100]. Швидше за все, К. Коршак був похований на території спеціального об'єкта НКВС УРСР у Биківнянському лісі.

2 Яку саме – не вказано.

Не забули чекісти і про конфіскацію майна К. Коршака. 15 січня 1938 р. співробітники 2-го відділу УДБ НКВС УРСР Померанцев та Толпигін на підставі припису № 894 від 11.01.1938 р. провели опис майна, яке належало К. Коршаку та підлягало конфіскації і передачі на користь держави. При цьому були присутні комендант Всеукраїнського музейного містечка в м. Києві М. Масенко та В. Берестовський. З опису речей можна побачити, як небагато жив науковець. Ось що було вилучено в квартирі К. Коршака: одна проста дерев'яна етажерка, оцінена в 8 крб, 1 столик – 8, 1 чоловічий костюм – 40, 1 валіза – 30, 1 трикотажна майка – 3, 1 труси – 2, 1 старий чоловічий вовняний піджак – 15, 4 чоловічі натільні сорочки – 35, 1 простирadlo – 15, 1 подушка – 20, 3 наволочки – 5, 1 гімнастерка грубошерстна – 10, 3 різні занавіски – 10, ковдра стара – 25, 1 чоловічий гумований плащ – 25, 1 чоловіче пальто з грубою вовни – 40, стара парасолька – 10, ножиці нікельовані – 3, бритва – 4, 2 ложки чайні металеві – 1, 1 ніж – 1, 1 металева столова ложка – 2, 1 металева виделка – 2, 1 підстаканник металевий – 10, 1 термос-пляшка – 8, 2 похідних стільці – 30, дерев'яна скриня – 15, абажур до настільної лампи – 10 крб. Всього вилучено речей на суму 387 крб [4, 89–90].

Реабілітація К. Коршака стала можливою лише після смерті Й. Сталіна. Судячи з матеріалів справи, клопотання порушила його сестра, а також Спілка радянських письменників України, які пам'ятали літературні твори К. Коршака. 19 вересня 1958 р. помічник військового прокурора КВО підполковник юстиції Козін опитав В. Петрова³ про його зв'язки з репресованими у кінці 1930-х рр. науковцями. Той розповів, що працював в АН УРСР з кін. 1919 р. – поч. 1920 р. З 1932 р. після організації ІМК АН УРСР він працював у ньому науковим співробітником, а з 1937 р. – начальником відділу дофеодалної і феодальної археології. З 1941 р. він був позаштатним співробітником Інституту фольклору при АН УРСР, пізніше – директором цього інституту. Працюючи в цих установах, В. Петров добре знав К. Коршака, мав з ними розмови з професійних та побутових питань. На думку В. Петрова, К. Коршак був працелюбним, любив поспілкуватися, мав поетичний дар. Його наукові праці мали археологічне спрямування і нічого антирадянського в них він не помічав. У розмовах В. Петров також не чув від К. Коршака нічого антирадянського. Також він нічого не чув про жодні антирадянські угрупування в ІМК АН УРСР. Щоправда, пригадав випадок 1937 р., коли К. Коршак в одній із розмов, будучи на підпитку, сказав йому, що ненавидить працівників НКВС. На думку В. Петрова, це було пов'язано з тогочасними масовими арештами співробітників ІМК АН УРСР, і К. Коршак був цим незадоволений. Невдовзі після цього К. Коршака заарештували. Отже, цілком ймовірно, що інформація про його настрої стала відомою співробітникам НКВС.

7 березня 1960 р. Козін опитав А. Костенка⁴, який розповів, що під час роботи в 1932–37 рр. в Інституті української літератури ім. Т. Шевченка на посаді наукового співробітника часто стикався зі співробітником Інституту археології (ІМК) К. Коршаком. Але, головним чином, він його знав як поета під псевдонімом «О. Лан». А. Костенко вважав, що в поезіях К. Коршака не було нічого антирадянського, у них йшлося про працю людей, романтику будівництва, силу радянських ідей і радянського народу. Тому поет запам'ятався А. Костенку як «цілком радянська людина, багато з героїв його поезій – це були селяни і батраки, які йшли в міста на заводи та фабрики, у вищі навчальні заклади, де долучалися до культури, сповідуваної робітничим класом». Отже, літературна громадськість знала К. Коршака переважно під псевдонімом «О. Лан». А. Костенко повідомив, що коли в 1958 р. постало питання про підготовку до друку збірника поезій 1920-х рр., до якого мали увійти і поезії «О. Лана», йому довелося побувати на батьківщині поета, щоб зібрати про нього біографічні відомості. На той час його пам'ятали небагато людей, і всі характеризували його позитивно [4, 169].

12 квітня 1960 р. Козін прийняв постанову про прийняття справи К. Коршака до провадження і перегляду [4, 101]. Прокурорські співробітники перевірили інформацію про заарештованих колег К. Коршака, виявили архівні кримінальні справи на них, зробили оглядові

3 Петров Віктор Платонович, 1894 р. н., ур. м. Дніпропетровська, у 1958 р. – ст. наук. співроб. ІА АН УРСР. Жив у м. Києві на вул. Леніна (нині – Б. Хмельницького), буд. 80, кв. 2.

4 Костенко Анатолій Ілліч, 1908 р. н., жив у м. Києві, пров. Коломийський, буд. 9-а, кв. 4. Член Спілки радянських письменників України.

довідки на них, зібрали інформацію про слідчих НКВС УРСР, які проводили слідство в 1937–1938 рр., з'ясувавши, що багато з них згодом було заарештовано та засуджено за порушення законності під час проведення слідства. Також було встановлено, що чимало київських науковців, з яким в роботі контактував К. Коршак, у 1960 р. були реабілітовані.

10 серпня 1960 р. заступник головного військового прокурора СРСР полковник юстиції Б. Вікторов затвердив висновок за справою К. Коршака, складений військовим прокурором відділу Головної військової прокуратури СРСР підполковником юстиції Захаровим та помічником військового прокурора СРСР полковником юстиції Струковим [4, 186–188]. У документі було зазначено, що додатково проведені перевірка і розслідування встановили необґрунтованість засудження К. Коршака. Зокрема, вказаний у свідченнях К. Коршака його «вербувальник» Козубовський, як виявилось, був засуджений необґрунтовано, антирадянською діяльністю не займався і на 1960 р. був реабілітований. Також вже були припинені справи на колег К. Коршака – Синявського, Лагуту, Магуру, Сугака та Теслю. Опитані в 1960 р. свідки – В. Петров та А. Костенко дали К. Коршаку позитивну характеристику. Зважаючи на це, Б. Вікторов пропонував Військовій колегії Верховного суду СРСР переглянути вирок від 21 грудня 1937 р. щодо К. Коршака та припинити його справу у зв'язку з відсутністю складу злочину.

22 грудня 1960 р. Військова колегія Верховного суду СРСР у складі головуючого – генерал-майора юстиції Лихачова, членів-підполковника юстиції Піменова та майора юстиції Семенова винесла висновок № 4н–2217 у справі К. Коршака. Перевіривши матеріали справи, вирок щодо К. Коршака відмінити за нововідкритими обставинами і справу на нього припинити за відсутністю складу злочину [4, 189]. Про реабілітацію К. Коршака повідомили Спілку радянських письменників України та сестру К. Коршака, яка жила в с. Дирдино, Городищенського р-ну Черкаської обл.

А як же склалася доля чекістів, які фальсифікували справу К. Коршака? За постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 29 жовтня 1939 р. слідчий НКВС Перкін Петро Рувімович на 5 років був ув'язнений у ВТТ за звинуваченням у підтримці зв'язків з родичами дружини, засудженими за «контрреволюційну діяльність». Також Перкіна звинуватили в тому, що він не виконував директив НКВС СРСР і вносив безлад у агентурний апарат 4-го відділу УДБ НКВС УРСР, систематично інформував свою дружину Перкіну-Іванову про секретну діяльність НКВС. Реабілітований 9 жовтня 1956 р. [4, 177].

Начальник 4-го відділу УДБ НВС УРСР Хатаневер Аркадій Меєрович, 1905 р. н., ур. м. Мінська. В 1938 р. працював за наказом № 145 від 09.05.1938 р. помічником начальника УДБ УНКВС м. Ленінграда. 21 травня 1940 р. Військова колегія Верховного суду СРСР засудила А. Хатаневера до розстрілу за участь у «заговорницькій терористичній шкідницькій організації, яка існувала в органах НКВС і за фальсифікацію кримінальних справ та застосування незаконних методів ведення слідства». АКС № 975503 в 1956 р. зберігали в архіві КДБ СРСР [4, 178].

Точілкин Михайло Абрамович, 1914 р. н., ур. колонії Ново-Вітебськ, Сталінського р-ну, Дніпропетровської обл. У 1956 р. жив у м. Запоріжжя, пр. Леніна, буд. 76, кв. 9. Служив в управлінні МВС Запорізької обл. У Червоній армії не служив. Член КПРС з 1942 р. Мав два ордени «Червона зірка», медаль «За відвагу». У вересні 1936 р. був студентом гірничого технікуму м. Кривий Ріг і членом ВЛКСМ. Був направлений Криворізьким обкомом комсомолу на роботу в органи НКВС в м. Дніпропетровськ, в січні-жовтні 1937 р. навчався у Києві в школі НКВС УРСР, після закінчення якої був направлений на роботу в НКВС УРСР в 2-й відділ. До літа 1938 р. він працював помічником оперуповноваженого, до квітня-травня 1939 р. – оперуповноваженим, до березня⁵ 1941 р. – слідчим та старшим слідчим слідчої частини НКВС УРСР, до вересня 1941 р. – помічником начальника слідчої частини НКДБ УРСР, до вересня 1943 р. – помічником начальника особливої інспекції НКДС УРСР. З вересня до грудня 1943 р. М. Точілкин працював начальником відділення слідчого відділу НКДБ у Сталінській області, з 1944 по 1951 р. – помічником начальника, згодом – начальником слідчого відділу УМДБ у

5 Після створення НКДБ.

Запорізькій обл. У лютому 1951 р. переведений на посаду заступника начальника міліції Запорізької обл. [4, 179–185].

М. Точілкин підтверджував, що в 1937–38 рр. заарештовані писали власноручні заяви на ім'я керівництва НКВС УРСР про свою провину і каяття (щоб було видно, що вони самі зізналися у вчинених злочинах) не з власної ініціативи, а з підказки співробітників НКВС УРСР. Часто до заарештованих застосовували методи фізичного та морального тиску: допитували по кілька днів, не давали спати тощо. Ці незаконні методи застосовували працівники НКВС УРСР Волошин, Казін, Друшляк, Бурдан та ін. Іноді фізичні засоби впливу на в'язнів застосовували і колишні наркоми держбезпеки УРСР Леплевський та Успенський [4, 183].

М. Точілкин визнавав, що в ті роки до слідчих матеріалів додавалися лише документи, які вказували на негативні сторони заарештованого. Питаннями службової, політичної та громадської діяльності заарештованих осіб не цікавилися. Позитивна інформація на користь обвинувачуваного до справи не долучали або до уваги не брали. Свідки, які могли б розказати про службу, політичну, громадську діяльність обвинувачуваних, співробітників НКВС УРСР в 1937–1938 рр. не цікавили і слідство вони вели необ'єктивно [4, 183–184]. Працівники НКВС Бурдан та Казін після отримання від заарештованого власноручних свідчень за відсутності обвинувачуваного складали протоколи допитів із зізнаннями про приналежність до «контрреволюційної організації», які потім давали підписувати заарештованим. Якщо ж обвинувачуваний відмовлявся підписувати такі протоколи, на нього тиснули фізично [4, 184].

Колишній нарком держбезпеки УРСР І. Леплевський у 1938 р. був засуджений Військовою колегією Верховного суду СРСР за ст. 58-1 «б», 58-8 та 58-11 КК РРСФР до розстрілу. Звісно, що вирок, винесений за участь у «контрреволюційній організації», був безпідставним. Але під час слідства було з'ясовано, що будучи наркомом держбезпеки УРСР та начальником 5-го відділу ГУДБ НКВС СРСР, І. Леплевський допускав необґрунтовані масові арешти громадян СРСР, фальсифікацію кримінальних справ, застосування фізичних та психологічних методів впливу на в'язнів. Тому його не реабілітували [4, 172].

Чому чекісти свідомо фальсифікували справи? Це, безсумнівно, було тісно пов'язано з ситуацією в країні, зі шпигуноманією, з масовими політичними процесами. Більш-менш розуміли те, що відбувається, лише керівники НКВС. Рядові співробітники усвідомлювали, що якщо вони уникатимуть «брудної» роботи, їх усунуть (а, можливо, і засудять), а на їхнє місце придуть ті, хто будуть робити те, що скажуть. Спрацьовував інстинкт самозбереження. Круговерть сталінської каральної машини на той час вже було не зупинити.

Судячи з матеріалів архівної кримінальної справи, К. Коршак був талановитим науковцем і поетом, міг сприяти розвитку вітчизняної науки. Однак комуністи вважали за краще його розстріляти за підозрою у «антирадянській діяльності». Так підривалася міць української науки. На той час КП(б)У більше були потрібні молоді люди, душею і тілом віддані Комуністичній партії, а не сумлінні науковці. Запідозрених в «ухилах», як видно з долі К. Коршака, жорстоко карали. Політичні репресії сталінського режиму серйозно сповільнили розвиток української науки, наслідки їх відчуваються і досі.

Джерела і література

1. Бажан О. Г., Данилюк Ю. З., Рубльов О. С. Історія під пресою ідеології // **Зневажена Кліо: Зб. на пошану акад. НАН України П. Т. Тронька** / Ін-т історії України НАН України. Київ, 2005.
2. Білас І. Г. **Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз**: Кн. 1, 2. Київ, 1994.
3. Білокінь С. **Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.): Джерелознавче дослідження**. Київ, 1999.

4. ГДА СБУ, ф. 6, спр. 52578-фп на К.Ю. Коршака.
5. **Довгань К. Г. Київський університет в умовах посилення сталінського тоталітарного режиму (1933–1941 рр.).** Автореф. дис. ... канд. іст. наук / КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2008.
6. **Заруба В.** Знищення київської школи істориків М. Грушевського: За матеріалами архіву ВУАН // **Сучасність.** 1996. № 5.
7. **Литвин Н. М.** Політичні репресії проти наукової інтелігенції в радянській Україні в 1920–1930-х роках (ідеологічні аспекти проблеми). Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України / НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2006.
8. **Лозицький В. С.** Політбюро ЦК компартії України: історія, особи, стосунки (1918–1991). Київ, 2005.
9. **Лубянка: ВЧК–ОГПУ–НКВД–НКГБ–МГБ–МВД–КГБ, 1917–1960: Справочник.** Москва, 1997.
10. **Лубянка: Органи ВЧК–ОГПУ–НКВД–НКГБ–МГБ–МВД–КГБ, 1917–1991: Справочник.** Москва, 2003.
11. **Матеріали Всеукраїнської конференції сумної пам'яті великого терору 1937 року «Злочин без кари», 3–4 листопада 1997 р.** Київ, 1998.
12. **Матеріали науково-теоретичної конференції «Реабілітовані історією. Центральна Україна, 1917–1991 роки», 28–29 жовтня 1997 р.** Кіровоград, [1998].
13. Михайленко О., Лошицький О. Належить до негайного виконання (слідча справа Кирила Коршака) // **З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ.** 1997. № ½.
14. **Остання адреса: Розстріли соловецьких в'язнів з України у 1937–1938 рр.: У 2-х т.** Київ, 2003. Т. 1. – 471 с., т. 2. – С. 473–1093.
15. **Петров Н. В., Скоркин К. В.** Кто руководил НКВД, 1934–1941: Справочник. Москва, 1999.
16. **Политическое руководство Украины. 1938–1989.** Москва, 2006.
17. **Ректори Київського університету. 1834–2006.** Київ, 2006.
18. **Репресії в Україні.** Бібліографічний покажчик Київ, 2007.
19. **Рубльов О. С.** Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939). Київ, 2004.
20. Студенти Київського державного університету – жертви сталінських репресій: рік 1937-й // **Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України.** 2006. № 3.
21. **Табачник Д. В.** Феномен тоталітарно-репресивного суспільства в Україні (кінець 20-х – 50-і рр.): Історичний та етнополітичний аспекти: Автореф. дис. ... д-ра іст. наук / НАН України: Ін-т нац. відносин і політології. Київ, 1995.
22. **Тоталітарна держава і політичні репресії в Україні у 20–80-і роки: Матеріали міжнарод. наук. конф., Київ, 15–16 вересня 1994 р.** Київ, 1998.
23. **Шаповал Ю.** Україна ХХ ст.: Особи та події в контексті важкої історії. Київ, 2001.
24. **Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В.** ЧК–ГПУ–НКВД в Україні: особи, факти, документи. Київ, 1997.
25. **Шевченко Л. В.** Доля керівників Київського університету в 30-і рр. ХХ ст. // **Історія України: Маловідомі імена, події, факти: Зб. статей / Ін-т історії України НАН України та ін.** Київ, 2002. Вип. 20–21.
26. **Юркова О.** Київська історична школа М.С. Грушевського: доля науковців // **З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ.** 1998. № 1/2.